

LECTORAAT JEUGD - KENNISCENTRUM GEZONDHEID & WELZIJN

Samen de schouders eronder

Visie • Rapportage • Handreiking • Toolkit

Windesheim zet kennis in werking

Windesheim

SAMEN

DE SCHOULDERS

ERONDER

Handreiking
netwerkgericht
werken
in de pleegzorg

Voorwoord

In 2014 heeft de Stichting Kinderpostzegels het initiatief genomen om een bijdrage te leveren aan het versterken van de kracht van pleegzorg. Kinderpostzegels heeft budget beschikbaar gesteld, waar drie onderzoeken uit gefinancierd worden:

- Versterken van pleegzorgbegeleiding;
- Investeren in de kracht van pleegouders;
- Werken met sociale netwerken.

De looptijd van de onderzoeken is 2014 - 2016.

Door Hogeschool Windesheim (lectoraat Jeugd) is samen met Trias onderzoek gedaan naar het inzetten van sociale netwerken in de pleegzorg. In het onderzoek is geïnventariseerd welke sociale netwerk strategieën er in Nederland in de pleegzorg worden gebruikt. Onderzocht is op welke manier het sociale netwerk van het kind, de ouders en de pleegouders een rol kan spelen in de pleegzorg. In deze handreiking worden aanbevelingen gedaan voor het netwerkgericht werken in de pleegzorg. Onderzoek heeft plaatsgevonden onder de naam 'Samen de schouders eronder'.

Het onderzoek levert vier verschillende producten op die samen één geheel vormen:

- Visie
- Rapportage sociale netwerk strategieën
- Handreiking
- Toolkit

Bij de uitvoering van het onderzoek is een expertgroep betrokken geweest.

Gedurende het onderzoek zijn er vier expertbijeenkomsten geweest. Een advies van de expertgroep is geweest om een handreiking zo beknopt mogelijk te houden.

De experts zijn van mening dat je daarmee de mensen kunt bereiken. Ook vinden ze het van belang dat er een keuze wordt gemaakt om één perspectief (kind, ouders, pleegouders, pleeggrootouders of professional) centraal te stellen. Vanuit het onderzoek is er voor gekozen om het perspectief van het kind als uitgangspunt te nemen.

In de visie op netwerkgericht werken in de pleegzorg wordt beschreven dat het voor een kind belangrijk is om te kunnen opgroeien in een krachtige en stabiele wereld. Het is wenselijk dat een kind zoveel mogelijk in een ongedeelde wereld kan opgroeien, een wereld waarin het kind duurzame relaties heeft met belangrijke personen. Deze personen vormen het sociale kapitaal van het kind. Het gaat om mensen die ook als het kind niet langer in pleegzorg woont bij het kind betrokken blijven.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
1 Inleiding	4
2 Resultaten	6
3 Handreiking	7
3.1 Handreiking voor het kind: het kind centraal	7
3.2 Handreiking voor de ouders	8
3.3 Handreiking voor de pleegouders	9
3.4 Handreiking voor pleeggrootouders	11
3.5 Handreiking voor de pleegnetwerkbegeleider	12
4 Conclusies	14
5 Aanbevelingen	18
6 Dankwoord	20
7 Literatuur	21

1. INLEIDING

Eén van de grote problemen in de pleegzorg is breakdown, het voortijdig afbreken van een pleegzorgplaatsing. In de afgelopen jaren is er veel aandacht geweest voor dit onderwerp en is er gezocht naar oplossingen die een bijdrage kunnen leveren aan het terugdringen van breakdown of uitval. Het inschakelen van het netwerk is een manier om een systeem krachtiger te maken. Door belangrijke personen (het netwerk) in te schakelen in het pleegzorgtraject is onze verwachting dat dit een bijdrage kan leveren aan het verminderen van breakdown. Er is in de vakliteratuur over pleegzorg nog relatief weinig bekend over netwerkgericht werken en over de werkzame elementen. Het onderzoek heeft geleid tot enig zich op werkzame factoren. Met deze handreiking willen we een aantal handelingsadviezen geven.

Het doel van de handreiking is om aan de verschillende deelnemers in het pleegzorgproces (het kind, de ouders, de pleegouders, de pleeg grootouders, de professionals) mogelijkheden te bieden om het netwerk te activeren, te betrekken, in te schakelen. In de pleegzorg spelen altijd meerdere partijen of betrokkenen een rol. Het is goed om regelmatig te kijken naar het perspectief van één van de betrokkenen, te kijken wat voor een bepaalde partij in de pleegzorg belangrijk. Daarbij staat het belang van het kind steeds centraal. Doel is ook om de betrokkenen in de pleegzorg zich te laten verdiepen in het perspectief van de ander.

De handreiking is tot stand gekomen na het voeren van gesprekken met professionals die met Sociale Netwerk Strategieën (SNS) in de pleegzorg werken, interviews met alle betrokkenen in de pleegzorg en gesprekken met experts. Met name de interviews met de betrokkenen in de pleegzorg zijn gebruikt om te laten zien wat de verschillende betrokkenen belangrijk vinden en om te laten zien wat volgens hun werkt, als het gaat om netwerkgericht werken.

Alle betrokkenen in de pleegzorg, kind, ouders, vertrouwensfiguur, pleegouders, pleeg grootouders, professionals en het zorgteam¹, kunnen gebruik maken van de handreiking. De handreiking kan gebruikt worden in alle fasen van het pleegzorgproces: voorafgaand aan plaatsing, bij de start van de plaatsing, gedurende de plaatsing en bij afsluiting van een plaatsing. De handreiking wil niet voorschrijven hoe er netwerkgericht gewerkt moet worden. Het is geen protocol. De handreiking laat zien wat de betrokkenen in de pleegzorg belangrijk vinden. Het geeft suggesties voor het handelen.

1 In de literatuur van SNS wordt er gesproken over een Zorgteam of Actieteam. In de handreiking wordt gebruik gemaakt van de term Netwerkteam.

In hoofdstuk 1 wordt het onderzoek *Samen de schouders eronder* besproken. Hoofdstuk 1 is een inleiding voor het lezen van de handreiking. In hoofdstuk 3 worden resultaten weergegeven. In hoofdstuk 3 wordt de handreiking beschreven. De handreiking wordt beschreven voor de verschillende betrokkenen in de pleegzorg in een aparte paragraaf: het kind (paragraaf 3.1), de ouder (paragraaf 3.2), de pleegouder (paragraaf 3.3), de pleeggrootouder (3.4) en de pleegnetwerkbegeleider (paragraaf 3.5). In hoofdstuk 4 volgen de conclusies en in hoofdstuk 6 de aanbevelingen. Hoofdstuk 6 is het dankwoord. In hoofdstuk 7 is de literatuur weergegeven die gebruikt is voor de handreiking.

“De Toolkit van dit project *Samen de schouders eronder* (Rozenberg e.a., 2017) is bedoeld om te gebruiken als praktisch hulpmiddel.”

2. RESULTATEN

Een rode draad in de resultaten van het onderzoek was de behoefte van het kind, de ouder en de pleegouder om zich gehoord te voelen. De behoefte dat er naar je geluisterd wordt. In veel interviews kwam naar voren dat de betrokkenen in de pleegzorg zich niet altijd gehoord voelden. Het kind voelt zich niet altijd gehoord door de volwassenen, de pleegouder, de pleegzorgbegeleider, de gezinsvoogd. De ouder voelt zich niet altijd gehoord door de professionals en door de pleegouder. De pleegouder voelt zich niet altijd gehoord door de pleeggezinbegeleider en door de gezinsvoogd.

Een terugkerend thema in de resultaten van het onderzoek is de behoefte van het kind, de ouder en de pleegouder aan invloed, zeggenschap, regie. De behoefte om inspraak te hebben. De behoefte aan regie hangt nauw samen met de wens om je gehoord te voelen. Volgens de experts is er een cultuuromslag nodig. Experts vinden dat het in de huidige pleegzorgpraktijk nog te vaak voorkomt dat de professionals aan het stuur zitten. De experts vinden dat er een cultuuromslag moet komen, waarin professionals ruimte en vertrouwen geven aan de betrokkenen in het pleegzorgproces.

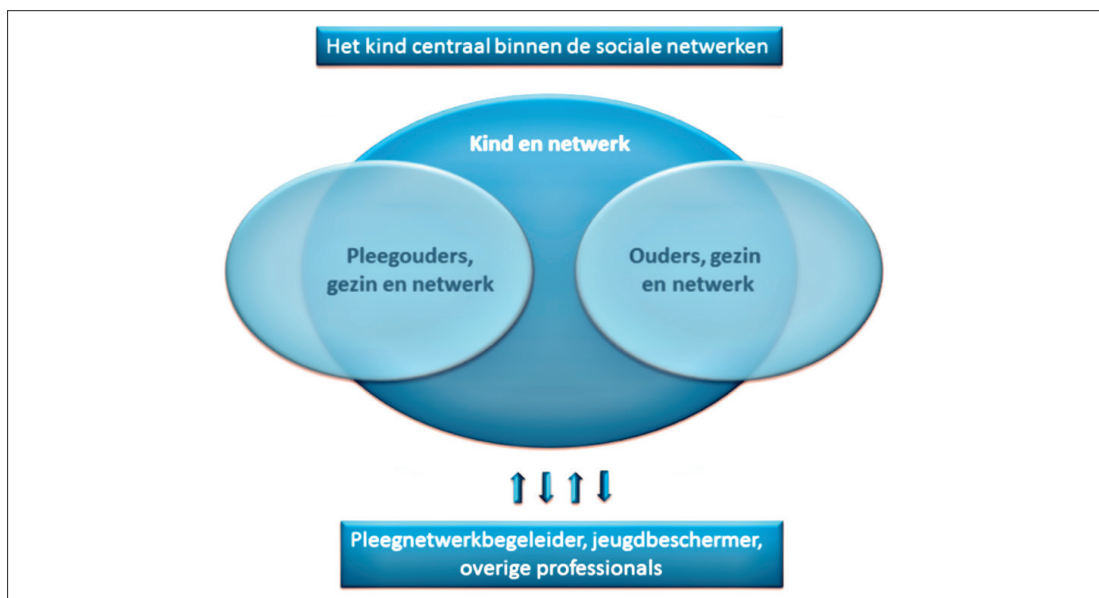
Kinderen benoemen in interviews dat ze behoefte hebben aan een vertrouwensfiguur. Sommige (ex-) pleegkinderen gaven aan, dat ze zo'n figuur gemist hebben. Het vinden van een vertrouwensfiguur vraagt om een actieve opstelling van alle betrokkenen in de pleegzorg.

Alle betrokkenen in de pleegzorg benoemen de behoefte aan (sociale) steun: het kind dat behoefte heeft aan een vertrouwensfiguur, de ouder die beschikt over een helper en een pleegouder die kan terugvallen op mensen die hem begrijpen. Pleegouders en pleeggrootouders benoemen de behoefte aan lotgenotencontact. Soms gaat het ook om hele praktische vormen van steun (oppas, halen en brengen).

De geïnterviewden en de experts benoemen discontinuïteit als een belangrijke belemmerende factor in de pleegzorg. Onder discontinuïteit worden de vele wisselingen verstaan van de professionals die betrokken zijn bij het kind (zoals de pleeggezinbegeleiders en de jeugdbeschermers).

3. HANDREIKING

De handreiking is uitgewerkt voor de verschillende betrokkenen in de pleegzorg: het kind, de ouder, de pleegouder, de pleeggrootouder, de pleegnetwerkbegeleider. De handreiking kan gebruikt worden door het netwerkteam. M.b.v. de handreiking kan een netwerkteam naar de pleegzorgsituatie kijken vanuit verschillende betrokkenen of perspectieven. De illustratie uit de visie geeft weer op welke manier de handreiking gebruikt kan worden.

In deze afbeelding staat het kind met zijn netwerk centraal. Uitgangspunt voor netwerkgericht werken in de pleegzorg is het kind. De wereld van het kind is weer gegeven als een ongedeelde wereld waarin de ouders en pleegouders met elkaar samenwerken. Er is contact tussen beide gezinnen en hun netwerk. Kind, ouders en pleegouders vormen samen een netwerkteam. In dit netwerkteam kunnen belangrijke personen een plek krijgen, personen die belangrijk zijn voor het kind, de ouders of de pleegouders. Er wordt een vertrouwensfiguur voor het kind gezocht.

De rol van de professionals is een ondersteunende rol. De pleegnetwerkbegeleider ondersteunt het totale systeem rond het kind.

De handreiking is geschreven voor/kan gebruikt worden voor al deze betrokkenen en in het netwerkteam (en is (juist) niet alleen bedoeld voor professionals).

3.1 Handreiking voor het kind: het kind centraal

Pleegkinderen (jongeren die in een pleeggezin wonen en ex-pleegkinderen) zijn heel duidelijk in wat ze belangrijk vinden over het betrekken van hun netwerk en het wonen in een gezamenlijke wereld. Op grond van de mening van de pleegkinderen zijn er vijf werkzame factoren geïdentificeerd. De werkzame factoren komen in de verschillende onderdelen van de handreiking steeds terug.

De 'handreiking voor het kind' is bedoeld voor het netwerkteam: vanuit de meningen van de kinderen worden handreikingen gedaan aan alle betrokkenen in de pleegzorg (incl. netwerkteam).

Gehoord willen worden. Vraag het kind altijd naar zijn mening. Vraag het kind wie er belangrijk voor hem/haar zijn. Vertel het kind wat er met zijn mening of wens wordt gedaan.

Eigen regie. Geef het kind invloed op beslissingen die betrekking hebben op zijn contacten of zijn netwerk. Vraag aan het kind wat hij wil. Kijk naar de loyaliteiten van het kind ('wie zijn er voor mij belangrijk?'). Zorg dat het kind een stem heeft in de pleegzorg. Maak duidelijk waar het kind over mag meebeslissen. Geef een kind inbreng in de keuze van een pleeggezin.

Sociale steun. Help het kind om contact te kunnen onderhouden met zijn broertjes en zusjes (brusjes). Help het kind om contact te houden met andere leden van zijn familie (oom en tante, opa en oma, neefjes en nichtjes). Vraag aan het kind wie er voor hem belangrijk zijn.

Vertrouwensfiguur. Kijk of het kind een vertrouwensfiguur heeft. Vraag aan het kind wie degene is die hij in vertrouwen neemt. Zoek samen met het kind actief naar een vertrouwensfiguur.

Continuïteit. Zorg dat het kind zo min mogelijk hoeft te verhuizen. Zorg dat het kind zoveel mogelijk opgroeit op één plek. Zorg dat er zo min mogelijk wisselingen zijn in de professionals die met het kind te maken hebben. Zorg dat er continuïteit is in de contacten van het kind met zijn netwerk. Zorg dat er rondom het kind een krachtig, blijvend en stabiel netwerk is.

3.2 Handreiking voor de ouders

Gehoord willen worden. Geef in de gesprekken over je kind aan wat je belangrijk vindt. Geef je mening. Probeer de betrokkenen in de pleegzorg onbevooroordeeld te benaderen. Stel je op een gelijkwaardige manier op t.o.v. de anderen die met je kind te maken hebben. Geef pleegouders ruimte en vertrouwen.

Eigen regie. Maak met iedereen in het netwerkteam afspraken over hoe je beslissingen wil nemen over je kind of met je kind. Geef aan welke beslissingen voor jou belangrijk zijn en waar je graag over wil meepraten. Deel regie (zeggenschap of invloed) met de pleeg(groot)ouder en met de pleegnetwerkbegeleider. Vraag de anderen regelmatig naar hun mening.

Sociale steun. Geef aan dat je het belangrijk vindt dat jouw kind contact kan hebben met broertjes, zusjes en met familie. Geef aan, als je het belangrijk vindt, dat het kind contact kan blijven houden met zijn grootouders. Investeer in het contact met en werk actief aan samenwerking met pleeg(groot)ouders en de verschillende partijen in de pleegzorg.

Vertrouwensfiguur. Erken dat je kind behoefte heeft aan een vertrouwensfiguur. Een vertrouwensfiguur neemt niet de plek in van jou als ouder of van de pleegouder. Zoek samen met het netwerkteam naar een geschikt vertrouwensfiguur voor jouw kind.

Continuïteit. Werk aan het leren verdragen van de uithuisplaatsing van jouw kind. Het verdragen van een uithuisplaatsing is een moeilijke taak. Probeer samen te werken met pleeg(groot)ouders. Denk in het belang van je kind ('wat is goed voor mijn kind?').

3.3 Handreiking voor de pleegouders

Gehoord willen worden. Geef aan wanneer je onvoldoende gehoord en serieus genomen wordt. Check bij het kind en bij zijn ouder of hij vindt dat je goed naar hem luistert. Vraag de ouder naar zijn mening. Hou rekening met wat het kind en zijn ouder belangrijk vinden. Probeer wensen te vertalen in handelingen (actie). Benader de ouder onbevooroordeeld en onpartijdig. Stel je gelijkwaardig op t.o.v. de ouder. Benoem wat er goed gaat. Beloon de inzet van de ouder ('dat ik mijn best doe'). Hou de ouder op de hoogte. Geef de ouder ruimte en vertrouwen.

Eigen regie. Stem met alle betrokkenen af welke verwachtingen er zijn t.a.v. regie (invloed of zeggenschap) over alle zaken die betrekking hebben op het pleegkind. Maak samen afspraken over regie. Betrek de ouder bij belangrijke beslissingen in het leven van zijn kind. Geef de ouder ruimte om invloed uit te oefenen op beslissingen.

Deel regie met de ouder. Probeer zoveel mogelijk gezamenlijk tot besluiten te komen. 'Wat kunnen we zelf met elkaar regelen?'

Sociale steun. Zoek contact met andere pleegouders of met mensen die ervaring hebben met kinderen met een rugzakje. Maak gebruik van een pleegoudergespreksgroep. Stem wensen en verwachtingen af t.a.v. sociale steun met je eigen gezin, familie en netwerk. Stem wensen en verwachtingen t.a.v. steun af met de betrokken professionals. Vraag actief om emotionele en praktische steun aan je eigen netwerk. Zorg ervoor dat het kind voldoende steun ervaart. Zorg dat het kind zich welkom voelt in het gezin, in de familie en in het netwerk. Dit zit hem soms in kleine dingen (een cadeautje krijgen van de pleegopa en pleegoma met Sinterklaas) en soms in grotere dingen (mee op vakantie gaan). Behandel het kind als een eigen kind. Vraag aan het kind en aan zijn ouder welke personen voor hen belangrijk zijn. Breng samen met het kind en met de ouder hun netwerk in kaart. Bespreek met de pleegnetwerkbegeleider hoe je het netwerk in kaart kunt brengen. Maak gebruik van tools (hulpmiddelen) om het netwerk in kaart te brengen.

Vertrouwensfiguur. In veel pleegzorgsituaties zal een van de pleegouders een functie vervullen voor het kind van vertrouwensfiguur. Onderzoek met het kind de behoefte aan een vertrouwensfiguur. Zoek samen actief naar een vertrouwensfiguur.

Continuïteit. Neem initiatief in het zoeken van mogelijkheden voor contact met het sociale netwerk van het kind. Een voorbeeld. Het kind heeft het in het pleeggezin vaak over 'tante'. De betrokken pleegouder vindt het vanzelfsprekend om dan ook contact met 'tante' op te nemen. Zoek actief naar contact mogelijkheden tussen het kind, zijn ouders, zijn broertjes en zusjes en zijn netwerk. Is het nodig dat dit contact langs formele lijnen loopt (de bezoekenregeling die de gezinsvoogd heeft vastgesteld)? Is het ook mogelijk om op andere manieren (meer informeel) contact te hebben? Een regel zou kunnen zijn, formeel waar nodig en informeel waar mogelijk. 'Kunnen we de verjaardag thuis vieren met zijn allen?' 'Kan ik ook bij vader op bezoek gaan?' 'Kan hij een keer spelen bij zijn broertje?' 'Kan hij een nachtje blijven slapen bij opa en oma?' Geef na een breakdown (een afgebroken plaatsing) aan of je een rol willen blijven spelen in het leven van het kind. Geef na een breakdown aan of je gezien wil worden als betrokkene. Maak afspraken over het ontvangen van informatie over het kind en over het contact met het kind. Als het kind het graag wil, is het aan te bevelen, dat er na breakdown contact blijft tussen pleeggezin en kind. Hetzelfde geldt voor het moment waarop het kind 18 jaar of ouder is. Bespreek met elkaar wensen en verwachtingen en maak afspraken met elkaar over het contact.

Naast de vijf werkzame factoren is er een zesde thema dat van belang is in de handreiking voor pleegouders.

Samenwerking. Werk actief aan samenwerking en aan contact tussen ouders en de verschillende partijen in de pleegzorg. Ga op een gelijkwaardige manier om met de ouder. Samenwerking helpt ouders ook om de uithuisplaatsing van hun kind beter te kunnen verdragen. Erken ouders in hun ouderschap. Laat het contact tussen ouders en pleegouders zoveel mogelijk zonder tussenkomst van een professional verlopen. Zorg dat er korte lijntjes zijn tussen ouders en pleegouders. Betrek ouders bij de opvoeding van het kind en bij activiteiten met het kind (Haans, persoonlijke mededeling). Geef informatie over het kind aan de ouder. Toon belangstelling voor de ouder, zijn familie en zijn omstandigheden. Neem initiatief richting ouders. Zoek naar mogelijkheden voor contact met de ouder. Kijk wat werkt. Kijk of jullie (ouders en pleegouders) bij elkaar thuis kunnen komen. Kijk of het mogelijk is om het contact tussen de ouder en zijn kind zo natuurlijk mogelijk kan verlopen. Kan het in een huiselijke situatie of moet het op een neutrale plek op een kantoor? Kan het onbegeleid, kan het begeleid worden door de pleegouder of moet het begeleid worden door een professional?

3.4 Handreiking voor pleeggrootouders

Wonen in een netwerkpleeggezin (bij opa en oma) maakt het in veel gevallen voor kinderen makkelijker om op te groeien in een ongedeelde wereld. Al brengt het opgroeien in de familie vaak specifieke problemen met zich mee. Pleeggrootouders kunnen ook gebruik maken van de handreiking voor pleegouders.

Sociale steun. Bespreek jouw behoefte aan steun met je netwerk, met je omgeving. Vraag om steun. Vraag aan je netwerk om een specifieke taak op te pakken. Ga in gesprek met je omgeving om begrip te kweken. Ga op zoek naar lotgenoten, wordt eventueel lid van een pleeggrootouder gespreksgroep. Zorg dat je kleinkind contact heeft met leeftijdgenoten. Investeer in mogelijkheden voor je kleinkind om contact te hebben met leeftijdgenoten via sportclub of club. Ga eventueel op zoek naar een opa of oma figuur voor je kleinkind. Als pleeggrootouder vervul je voor het kleinkind vaak een andere rol.

Continuïteit. Zorg dat het kind contact heeft met ouders, broertjes, zusjes en de andere familie. Al is dat voor opa's en oma's vaak vanzelfsprekend. Voordeel van een netwerkplaatsing is dat het kind binnen de familie blijft en dat opa en oma iedereen kennen. Nadeel kan zijn dat er vaak sprake is van complexe situaties, waarin onderlinge verhoudingen soms ingewikkeld zijn. Naast het contact met de eigen dochter of zoon, speelt voor pleeggrootouders ook het contact met een (ex-) schoon-zoon of (ex-)schoondochter een rol².

2 Haans (persoonlijke mededeling) geeft aan dat de ervaring leert dat dit soort contacten, zeker bij echtscheidingen, gecompliceerd liggen.

Er zijn twee specifieke thema's die een rol spelen voor pleeggrootouders:

- Omgaan met de ouder van je kleinkind;
- Omgaan met verschillende rollen t.o.v. je kleinkind.

Omgaan met de ouder. Omgaan met een ouder die zowel ouder van het kind is als ook hun eigen kind, is een van de specifieke aspecten die een rol spelen in een plaatsing waar het kind opgroeit bij pleeggrootouders. In veel gevallen is er een moeilijke geschiedenis met het eigen kind, de ouder van het kleinkind. Het contact met de vader of moeder van het kind is niet altijd makkelijk. Pleeggrootouders hebben een dubbele loyaliteit, een loyaliteit naar hun kind en naar hun kleinkind. Pleeggrootouders moeten vaak ingewikkelde keuzes maken, tussen het belang van hun eigen kind en het ontwikkelingsbelang van het pleegkind.

Hanteren verschillende rollen. Omgaan met een kind dat zowel hun kleinkind is als het kind dat ze opvoeden. Pleeggrootouders krijgen er mee te maken dat ze in een ouderrol komen voor hun kleinkind. Ze kunnen niet in hun grootouder rol blijven, maar er wordt van ze gevraagd om het kind op te voeden.

3.5 Handreiking voor de pleegnetwerkbegeleider ³

In de visie wordt de functie pleeggezinbegeleider aangeduid als pleegnetwerkbegeleider ⁴. Typerend voor een pleegnetwerkbegeleider is dat hij het hele systeem of netwerk rondom het kind tot zijn domein rekent en zorgt voor een sterke en stabiele wereld waarin het kind kan opgroeien. De pleegnetwerkbegeleider streeft naar een ongedeelde wereld, waar het kind in kan opgroeien.

Gehoord willen worden. Ga in gesprek met het kind, met de ouder en de pleeg(groot)ouder. Vraag naar hun mening, hun wensen en verwachtingen t.a.v. contact, samenwerking en de rol van het sociale netwerk. Check bij alle partijen regelmatig of ze zich gehoord voelen.

Eigen regie. Regie (invloed of zeggenschap) ligt bij het netwerkteam. Maak samen afspraken over regie. Stem met alle betrokkenen af welke verwachtingen er zijn t.a.v. regie (invloed of zeggenschap) over alle zaken die betrekking hebben op het pleegkind. Betrek het kind, de ouder en de pleeg(groot)ouder bij belangrijke beslissingen in het leven van het kind. Maak afspraken over gebieden waar het kind, de ouder en de pleegouder zelfstandig over mogen beslissen.

3 De handreiking voor de pleegnetwerkbegeleider kan ook gebruikt worden door andere professionals die betrokken zijn bij een pleegzorgplaatsing.

4 Er komt geen nieuwe functionaris bij in de pleegzorg, maar de inhoud van de functie wijzigt in de visie op netwerkgericht werken in de pleegzorg

Sociale steun. Stel een netwerkteam samen⁵. Bespreek met het netwerkteam wat het doel is van het team ('dat het goed gaat met het kind'). Het ontwikkelingsbelang van het kind staat centraal. Het netwerkteam draagt gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor het kind. Laat het netwerkteam zowel formeel (bijv. voor een evaluatie) als informeel bij elkaar komen. Neem belangrijke besluiten in het leven van het kind met het netwerkteam. Maak afspraken⁶ met elkaar, welke beslissingen er door het netwerkteam genomen mogen worden. Maak een afspraak over de manier van samenwerken in het team, op basis van gelijkwaardigheid. Werk vanaf de start van een pleegzorg aanvraag samen met alle partijen. Besluiten over onderling contact tussen de verschillende betrokkenen (kind - ouders; kind - brusjes; kind - familie of netwerk; ouders - pleegouders) worden zoveel mogelijk genomen door het netwerkteam. In dit gesprek gaat het over de frequentie van het contact en over de manier waarop het contact wordt vormgegeven. Bespreek regelmatig met het pleeggezin de rol van het sociale netwerk bij de pleegzorgplaatsing. Breng in kaart welke mensen steun bieden. Breng in kaart wat de behoefte is aan ondersteuning. Bespreek de balans tussen draagkracht en draaglast.

Vertrouwensfiguur. Zorg dat het kind beschikt over een vertrouwensfiguur. Zoek samen met het netwerkteam naar een vertrouwensfiguur. Sluit aan bij wat het kind nodig heeft. Maak gebruik van het eigen netwerk van het pleegkind voor het zoeken naar een vertrouwensfiguur. Een vertrouwensfiguur is bij voorkeur geen professional.

Continuïteit. De pleegnetwerkbegeleider probeert zoveel mogelijk te zorgen voor continuïteit in het leven van het kind. Voorkomen van wisselingen van woonplek. Zoeken naar duurzame relaties voor het kind. Organisaties (pleegzorgaanbieders en jeugdbescherming) proberen wisselingen in begeleiding (pleegnetwerkbegeleider, jeugdbeschermer) zoveel mogelijk te voorkomen.

Er zijn drie specifieke thema's die een rol spelen voor pleegnetwerkbegeleiders:

- Samenwerking en het aanpakken van belemmeringen in de samenwerking;
- Competententies van de professional;
- De ouder helpen om de plaatsing te verdragen.

5 Dit netwerkteam bestaat uit het kind, de ouders, de pleegouders en belangrijke personen.

6 In het geval van een niet vrijwillige zaak (voogdij of gezinsvoogdij) zal een jeugdbeschermer mee bepalen wat er door het netwerkteam besloten mag worden.

Samenwerking en het aanpakken van belemmeringen in de samenwerking. Stimuleer contact tussen ouders, pleeg(groot)ouders en hun netwerk. Stimuleer een open houding in het contact. Onderzoek wat er mogelijk is in het contact. Organiseer formele contact momenten (bezoekregeling, evaluatie). Geef ruimte voor informeel contact. Geef ruimte aan de pleegouder om met informeel contact te experimenteren. Bespreek met pleegouders het concept 'ongedeelde wereld'. Werk samen met alle partijen in een netwerkteam. Agendeer problemen in de samenwerking in het netwerkteam. Als een jeugdbeschermer op een autoritaire manier besluiten neemt, bespreek dan de manier van werken binnen het netwerkteam, op basis van gelijkwaardigheid. Als een pleegouder het kind wil beschermen tegen de ouder en daarmee de ouder op afstand houdt, bespreek dit dan met de pleegouder.

Competententies van de professional. Luister naar het kind, de ouder en de pleeg(groot)ouder. Geef vertrouwen. Geef ruimte. Sluit aan bij de vaardigheden en behoeften. Hou de draagkracht - draaglast van het pleeggezin in de gaten. Neem regelmatig contact op met pleegouders en ga op huisbezoek. Wees laagdrempelig. Geef erkenning aan pleegouders als ervaringsdeskundigen. Geef erkenning aan de ouders als ouder van het kind. Koppel meer ervaren pleegouders aan startende pleegouders⁷. Geef pleegouders ruimte om dingen uit te proberen in het contact met het sociale netwerk van het kind. Bespreek met alle partijen wat ze verwachten. Faciliteer de pleegouder om het netwerk van het kind in kaart te brengen. Stel je in het contact met pleeggrootouders actief op, op het moment dat er problemen zijn in het contact met de ouder, als de bezoekregeling niet goed loopt of als het slecht gaat met de ouder. Help met het activeren van het netwerk. Denk mee, maar neem niet over. Probeer alle betrokkenen met elkaar te verbinden.

De ouder helpen om de plaatsing te verdragen. Als een ouder de uithuisplaatsing en de pleegzorgplaatsing niet verdraagt, zorg dan dat er afspraken worden gemaakt hoe dit aangepakt kan worden en door wie. Werk actief met ouders aan het leren verdragen van de plaatsing van hun kind bij een pleeggezin. Dat lijkt een sterke helpende factor voor het tot stand brengen van een ongedeelde wereld voor het kind. Haans e.a. (2010) beschrijven de moeilijke taak van een ouder om de uithuisplaatsing van hun kind te verdragen. Ze hebben gekozen voor de term verdragen, omdat accepteren vaak een stap te ver is. De ouder die in staat is om de plaatsing in het pleeggezin te verdragen, probeert in veel gevallen met pleegouders samen te werken.

7 Deze suggestie is in het vooronderzoek naar Sociale Netwerk Strategieën van uit de experts naar voren gekomen.

De ouder die niet in staat is om het te verdragen, werkt tegen⁸.

De ouder die de plaatsing verdraagt denkt makkelijker in het belang van het kind ('wat is goed voor mijn kind?').

8 De ouder die de plaatsing (nog) niet verdraagt levert vaak strijd, met pleegouder en met de professionals. Dit heeft vaak ernstige gevolgen voor het kind.

4 CONCLUSIES

In ons onderzoek komt naar voren dat de meeste betrokkenen in de pleegzorg achter de visie staan om in de pleegzorg krachtgericht en netwerkgericht te werken.

In Nederland zijn er een aantal pleegzorgorganisaties die verder zijn met de invoering van netwerkgericht werken. Netwerkgericht werken gebeurt op veel plekken in pleegzorgorganisaties vooral op incidentele basis. Er wordt in de pleegzorg in Nederland in beperkte mate systematisch m.b.v. een omschreven werkwijze (Sociale Netwerk Strategie) netwerkgericht gewerkt. De Rapportage Sociale Netwerk Strategieën beschrijft een stand van zaken m.b.t. netwerkgericht werken.

De belangrijkste betrokkenen in de pleegzorg (het kind, de ouders en de pleeg(groot) ouders) voelen zich regelmatig niet gehoord door de betrokken professionals.

Zich niet gehoord voelen speelt eigenlijk in bijna alle dyades een rol: kind/ouder - professional, pleegouder - professional, kind - ouder, kind - pleegouder, ouder - pleegouder. Ook geven de belangrijkste betrokkenen in de pleegzorg aan dat ze te weinig invloed hebben op beslissingen. Door daadwerkelijk netwerkgericht en krachtgericht te gaan werken, krijgen kinderen, ouders en pleegouders veel meer zeggenschap en hebben zij de regie over belangrijke beslissingen.

Er is onvoldoende aandacht voor een vertrouwensfiguur voor het kind. Een vertrouwensfiguur is iemand die onvoorwaardelijk vertrouwen en steun aan het kind biedt. Binnen de pleegzorgbegeleiding is sociale steun nog onvoldoende een thema dat op de agenda staat. Sociale steun van bestandspleegouders wordt gezien als eigen verantwoordelijkheid. Sociale steun van ouders wordt gezien als de taak van de jeugdbeschermer. Netwerkgericht werken leidt er toe dat sociale steun ook daadwerkelijk georganiseerd wordt en dat er actief gezocht wordt naar een vertrouwensfiguur.

Discontinuïteit bij de professionals is een belemmerende factor en speelt mogelijk een rol in breakdown. Discontinuïteit van professionals leidt er toe dat de betrokkenen in de pleegzorg vaak onvoldoende steun ervaren door de professionals.

Het onderzoek levert niet direct een bijdrage aan het oplossen van dit probleem, de discontinuïteit bij professionals. Door het werken met een netwerkteam wordt er wel gewerkt aan een systeem dat krachtig is en wordt het systeem minder kwetsbaar voor wisselingen bij de professionals.

De rol van de pleeggezinbegeleider verschuift van een centrale rol in de pleegzorg (degene die alles naar zich toetrekt en de regie heeft) naar een ondersteunende en verbindende rol. Hij ondersteunt het kind, zijn ouders, de pleegouders en het

netwerk. Een belangrijke taak is het creëren van een ongedeelde wereld voor het kind. Hij helpt het systeem goed te functioneren, de leefwereld waarin het kind zich bevindt. Hij stimuleert samenwerking tussen betrokkenen. De begeleider is een verbinder, brengt verbindingen tot stand. De manier van werken is krachtgericht en netwerkgericht. Hij versterkt de positie van het kind, de ouders en de pleegouders. Dat betekent dat hij hun vertrouwen, ruimte en invloed geeft. Hij stimuleert het zoeken van oplossingen in het systeem. De begeleider speelt een tijdelijke rol in het leven van het kind. De begeleider is een voorbijganger.

Het netwerkteam speelt een sleutelrol in (voor, tijdens en na) de pleegzorgplaatsing. Het netwerkteam bestaat uit de belangrijke personen rond een kind, eventueel aangevuld met professionals. Voorafgaand aan een plaatsing heeft een netwerkteam twee taken: actief zoeken naar een vertrouwenspersoon voor het kind en met elkaar bespreken of er mogelijkheden zijn om het kind in het netwerk te plaatsen. Een netwerkteam is een goed instrument om meer zeggenschap bij het kind en zijn netwerk te leggen. De pleegnetwerkbegeleider heeft een ondersteunende rol voor het netwerkteam en zorgt dat het netwerkteam functioneert.

5 AANBEVELINGEN

Een aanbeveling voor *pleegzorgaanbieders of organisaties* is dat ze een standpunt moeten bepalen t.a.v. de rol van het netwerk in de pleegzorg. Dit moet resulteren in een visie op netwerkgericht werken, die duurzaam in de organisatie wordt ingevoerd en geïmplementeerd en waaraan ook handelingsadviezen voor de pleegzorgprofessional aan gekoppeld wordt.

Uit ons onderzoek komt naar voren dat er op verschillende plekken in de pleegzorg in Nederland pogingen zijn gedaan om netwerkgericht werken in te voeren. Een bevinding is dat er op meerdere plekken na verloop van tijd (na enige jaren) problemen lijken te ontstaan: het geld is op, de aandacht gaat naar andere dingen. Een belangrijk aandachtspunt voor organisaties is het op langere termijn borgen van netwerkgericht werken.

Als een organisatie kiest voor netwerkgericht werken, dan is er aandacht nodig om pleegouders anders op te leiden of toe te rusten. Er zal in de opleiding van pleegouders aandacht moeten zijn voor dit thema. Ook de training van de professionals verdient aandacht. Dit betreft zowel de pleegzorgprofessionals, als de professionals die betrokken zijn vanuit het vrijwillige kader (lokaal niveau, het sociale wijkteam) of vanuit het niet vrijwillige kader (de jeugdbeschermer).

Een aanbeveling is om het plan dat het netwerkteam maakt (evt. familie-groepsplan), een prominente plek in de pleegzorgplaatsing te geven. Een organisatie kan er voor kiezen om de plannen opgesteld door professionals (toekomstplan, hulpverleningsplan) te vervangen door het familiegroepsplan (zie toolkit).

Een aanbeveling voor de *pleegnetwerkbegeleiders* is om eigen kinderen in het pleeggezin mee te nemen in het netwerk van het kind. In het onderzoek Samen de schouders eronder hebben we de eigen kinderen in een pleeggezin niet meegenomen als een aparte speler of partij in de pleegzorg. In de pleegzorgliteratuur worden 'eigen kinderen' steeds vaker benoemd als een succesfactor en als faalfactor voor een pleegzorgplaatsing. Eigen kinderen verdienen in een netwerkbenadering een plek.

De handreiking heeft ingrijpende gevolgen voor de rol van de huidige functie pleeggezinbegeleider. Als een organisatie kiest om de pleeggezinbegeleider het systeem rondom een pleegzorgplaatsing te laten begeleiden, dan is er sprake van een forse paradigmashift of kanteling. Dit vraagt van de pleegnetwerkbegeleider dat hij in staat is om gebruik te maken van verschillende soorten methodieken:

systeemgericht werken, krachtgericht en netwerkgericht werken.

Organisaties die kiezen voor deze manier van werken, zullen hun medewerkers goed moeten toerusten voor hun werk.

De Stichting Belangenbehartiging Pleeg grootouders roept in een manifest (SBPN, 2016) op om bij de werving van pleeggezinnen meer oog te hebben voor de mogelijkheden van grootouders. Deze oproep past naadloos bij het streven om meer netwerkgericht te werken in de pleegzorg.

6 DANKWOORD

We willen een grote groep mensen bedanken voor hun bijdrage aan het onderzoek *Samen de schouders eronder*, voor hun inspiratie, hun tijd, hun verhalen, hun inzet.

Nationaal Fonds Kinderhulp (NFK). Het NFK is de initiatiefnemer, opdrachtgever en co-financier van verschillende onderzoeken in de pleegzorg, waaronder het onderzoek 'Samen de schouders eronder'. Vanuit het NFK zijn Odilia van Maanen en Caecillia van der Meer betrokken geweest bij de verschillende onderzoeken.

Experts. Met het onderzoek *Samen de schouders eronder* hebben een grote groep experts meegelopen. De experts waren vertegenwoordigers of belangengroepen uit de pleegzorg: jongerenraad, cliëntenraad, medewerkers in de pleegzorg, jeugdbeschermers, Be4You2, JongWijs, ex-pleegkinderen, Stichting Belangenbehartiging Pleeggrootouders (SBPN), Nederlandse Vereniging Pleeggezinnen (NVP), Jeugdzorg Nederland, Nederlands Jeugdinstituut (NJI), Pleegouder Support Zeeland, Gezinshuis.com.

Geïnterviewden. Voor het onderzoek zijn er 75 interviews afgenomen met meer dan 75 mensen die een rol spelen in het pleegzorgproces: jongeren, ouders, pleegouders, pleeggrootouders, pleeggezinbegeleiders en professionals.

Studenten. Aan het onderzoek hebben in totaal 12 studenten deelgenomen: Nikki Boeve, Myrthe Burgers, Laura Fakkert, Lotte Heetkamp, Jenneke Hegeman, Karlijn Keuning, Judith Kolk, Janicke Oude Voshaar, Angela van den Rozenberg, Marielle Strijtveen, Jolien Timmerman en Marleen Witteveen. De studenten hebben gezorgd voor de dataverzameling (de interviews) en hebben een paper, rapportage of scriptie geschreven over een thema dat te maken heeft met sociale netwerk strategieën. Zonder jullie hulp hadden we dit onderzoek niet kunnen uitvoeren.

Gé Haans. Gé Haans heeft waardevolle, deskundige en kritische adviezen gegeven bij de tot stand koming van de handreiking.

Jack de Swart. Jack de Swart heeft een grote rol gespeeld in het onderzoek en in de rapportage: een voortdurende bron van inspiratie.

7 LITERATUUR

Haans, G., Robbroeckx, L., Hoogeduin, J. & Beem-Kloppers, A. (2010).

Ouderbegeleiding bij roldifferentiatie. Amsterdam: SWP.

Stichting Belangenbehartiging Pleeggrootouders Nederland (2016).

Manifest. *Uit huis geplaatst? Dan liever naar opa en oma!* Tilburg: SBPN.

Publicaties in het kader van Samen de schouders eronder

Lieben, E., Roelofs, D.H.J. & Graas, T.A.M. (2017). *Handreiking netwerkgericht werken in de pleegzorg*.

Roelofs, D.H.J, Lieben, E. & de Swart, J.J.W. (2016). *Visie op netwerkgericht werken in de pleegzorg*.

Roelofs, D.H.J., Lieben, E. & de Swart (2016). *Rapportage Sociale Netwerk Strategieën*.

Rozenberg, A. van den, Roelofs, D.H.J. & Lieben, E. (2017). *Toolkit voor het in kaart brengen, betrekken en activeren van het sociale netwerk in de pleegzorg*.

COLOFON

Samen de schouders eronder

Handreiking netwerkgericht werken in de pleegzorg

Auteurs:

Lieben, E., Roelofs, D.H.J. & Graas, T.A.M. (2017)

Plaats:

Zwolle: Hogeschool Windesheim.

Projectleiding:

T.A.M. Graas, lector Jeugd.

Kenniscentrum Gezondheid en Welzijn

Stichting Kinderpostzegels

Pleegouders, biologische ouders en -grootouders, pleegzorgbegeleiders, overheid en tal van instellingen, en dan natuurlijk het pleegkind: pleegzorg is een uiterst gecompliceerd systeem, waarbij emotie, loyaliteit, deskundigheid, inzetbaarheid, beschikbaarheid en goede wil strijden om belang. Bovendien is dit systeem voortdurend in beweging.

Een groot te kort aan pleeggezinnen is niet het enige probleem van Pleegzorg Nederland. Van alle plaatsingen wordt ook nog eens zo'n 30% - 50% voortijdig beëindigd met alle gevolgen van dien.

Goede afspraken, zeggenschap van het pleegkind en een gelijkwaardige samenwerking tussen biologisch gezin, pleeggezin en beide sociale netwerken kan het aantal van deze breakdowns verminderen. Hoe kunnen we dit ondersteunen?

Reden voor het Lectoraat Jeugd om samen met Trias het project '*Samen de schouders eronder*' op te zetten. Het is gefinancierd door Stichting Kinderpostzegels.

Binnen het onderzoeksproject '*Samen de schouders eronder*' is er gewerkt aan een visie op de inzet van sociale netwerken in de pleegzorg.

Een heldere visie is een belangrijke basis om netwerkgericht te werken.

In de rapportage Sociale Netwerk Strategieën wordt een beschrijving gegeven van de sociale netwerk strategieën (SNS) die in de pleegzorg worden gebruikt. Een aantal van deze SNS komt terug in een toolkit, waarin er naast een korte beschrijving van de SNS in een toolkit vooral het instrument zelf in beeld wordt gebracht.

Tevens is er een handreiking geschreven hoe de uitgangspunten van het krachtgericht en netwerkgericht werken ingezet kunnen worden in de dagelijkse (pleegzorg)praktijk.

Voor de beschikbare tools en hulpmiddelen wordt een toolkit aangeleverd, welke gezien kan worden als een handzame bijlage bij zowel de rapportage SNS als de handreiking. Zo kunnen alle belangrijke betrokkenen rondom de pleegzorgplaatsing op eenvoudige wijze de beschikbare middelen gebruiken en inzetten.

D.H.J. Roelofs, docent SPH Hogeschool Windesheim

E. Lieben, matcher pleegzorg Trias

T.A.M. Graas, lector jeugd Hogeschool Windesheim